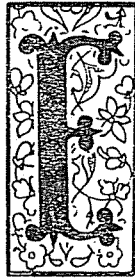

San'at

Büyük Türk Mimarı

KOCA SİNAN

Yusuf DOĞANŞAFAK

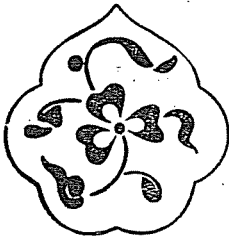

bedi hayata intikalinden bu yana 380 yıl geçti. Asırlardan beri nasırlanan bu topraklar, ve san'ata hasret gözler, Sinan gibi dahi sanatçıyı bir daha görmedi. Onun yaptıkları; Türk neslinin mirası olarak bıraktıkları bugün ve yarın bizim bedii zevkimizin en büyük kaynağı olmakta devam edecektir. Bin bir zevk ve titizlikle süslediği direksiz kubbelerinin yanlarından; büyük ustalık ve ihtişamla semalarımıza yükselttiği minareler, hatimlerin indirildiği medreseler, zafer şarkılarıyla dönecek orduların geçtiği köprüler, bağı yanıkların yudum yudum su içtiği çeşmeler, hanlar, hamamlar, kervansaraylar... Koca bir devrin imzasını tarihe ve ülkesine kazıyandır Koca Sinan.

Fetihde, ilimde, san'atta kısacası bütün bilim dallarında en mahir kişilerin yetiştiği Osmanlı İmparatorluğunun altın devrine rastlar Sinan'ın devri. İlim alanında; İbni Suûd, İbni Kemal, edebiyatda; Baki, Fuzulî, Nefî, Ruhi gibi Divan şairleri bu devrin 16. yüz yılın ürünleriydi.

Müsbet düşünmek, en iyi en güzeli başarmak, hakkı eşit dağıtmak gibi ideâl fikirler 16. asır Osmanlı İmparatorluğunun temel felsefesi idi. Bu felsefedirki, ferdi ölmezliğe, gönüllerde yaşamaya doğru adım, adım ilerletmiş ve bugün yokluğunu hissettirmiştir. Onun için anıyoruz, anıyoruz çünkü, muhtacız.

Dünya şöhretleri arasında, başı semalarla buseleşen Türk Mimarisinin şahikası Sinan'ın yanında diğer mimarlar onun yanında diz çökmüş tepecikler gibidir. Sinan'ın şöhreti, sihirlili bir kudret gibi bütün dünyayı sarmıştır. Millî san'atkarın millî dahinin sevilmesi, varlığımızın mümtaz bir parçası haline gelmesi onun tanınmasıyla mümkündür. Dünyada eserleriyle isim yapmış olan mimarlar bizim Sinan'ımızla kıyaslanamaz.

Sinan'ın ruhu olgunlaşmış, doğayı realist olarak yaşamıştır. O, içinde yaşadığı toplumun; Türk Irkının bütün vasıflarını kazanmış, yeniçeri ocağında çelik bir iradeye kavuşmuş ve gerçek İslâm felsefesinin dinamizmini sinesinde yaşatmış, toprağımızın renklerini, tarihimizin tablolarını eserlerinde bir araya getirmiştir.

Mikelânj'la Sinan; ikisi de mühim, ikisi de kuvvetle hâkim oldukları realitenin öütün ikazlarından faydalanmasını bilen ve böyle bir realizmden bir hamlede en aşırı mistizme sığramasını bilen dahilerdir. Öyle iken, birinin eserinde asla tatmin bulamayan ve bulamayacağına inanan şüphe, öbürünün eserinde ise muradına ermiş iman barınıyor. Çünkü, biri Senpiyer'in torunu, Sinan ise Mevlânâ'nın mürididir.

«Ben artık bu üç sözden değilim, bütün ömrüm bu üç söz:

Hamdım

Piştım

Yandım.»

diyerek ömrünü hülâse eden Mevlâna Mesnevisiyle Yaradanına ulaşmak için nasıl çırpınıyorsa Sinan da; semalara yükselttiği minareleri, yaptığı köprü ve geçmeleriyle aynı mistizmin abidesini dikmemişmidir? Onun eserlerinde barınan Türk ve İslâm düşüncesi bunun en büyük şahididir.

SINAN HAKKINDA SÖYLENENLER VE HAYATI

Büyük bir mühendis ve mimar olan Sinan hakkında son günlerde Tarih Kurumu tarafından «Sinan'ın Hayatı ve eserleri» isimli, büyük bir araştırma sonucu yayınlanan eser bu konudaki en derli toplu olanıdır.

Sinan'ı anlatan diğer bir eser de 1948 yılında basılan Örnek Mecmuasının özel sayısıdır. Mimar Sinan hakkında en fazla malûmatı veren Evliya Çelebidir. Çelebi, Sinan'ın eserleri karşısında kendini kaybediyor tasavvuf deyimiyle, «Fenaf—is Sinan» oluyor. Evliya Çelebiye göre Sinan 170 yaşında ölmüştür. Çelebi bu yaşa dayanarak her ne kadar birçok eseri Sinan'a maletmiş ise de Tarih Kurumumuzun yayınladığı eserde Sinan vakfiyelerinin tamamı vardır ve kuvvetli bir ihtimalle doğrudur. Evliya Çelebi, Seyahatnamesinde (Cilt: 1, Sayfa: 314) Mimar Sinan'dan şöyle bahsetmektedir:

«İşte bu mescidlerin kâffesini, Süleyman Han Camiini bina eden mimarî şöretşiar, bennai zilkıtar, mühendisi darılkarar Koca Mimar Sinan Ağa bina etmiştir. İşte bu Koca Mimar Sinan, mecmuu 3600 adede balığ olan han, camii imaret, medrese, darulkurra, darulhadis ve sarayı vüzera ve ayan ve kibar ile Mekke, Medine, Kudüs, Şam, Siğedin, Bender gibi mahalli müteaddidinin kalelerine banî ve mühendis olmuştur. Cismi azizi İstanbul'da Süleymaniye Camii kurbunda, ağa kapısı köşesindeki sebilhanısı cenbinde yekpare mermerden kubbi müdevvereyi aşıyan etmiştir Dari bakaya 170 yaşında rihlet etmiştir. Seri saadetleri önünde olan mermer üzere müzehhep hattı celilelerin cümlesi Kara Hı-sari Hasan Çelebi hattıdır ki, sihri bu kelâm onundur.

Evliya Çelebi, Seyahatnamesinin birinci cildinin 314 üncü sayfasında: «Akıbet endiş mimar Sinan'ı hurredan ve Sultan Süleyman ve Selim'i Han asırlarında Koca Sinan İbni Abdülmennan Ağa'nın ilmi hendeseye tadbıkan bina ettiği mescitler» denilmektedir. Sinan'ın babasının adı Abdülmennandır. «Risalei Tezkeret-ül ebniye» nin manzum kısmında (162 mısra) Sinan'ın devşirmeliği ve yeniçeriliği şu mısralarla anlatılmaktadır:

İriştik hidmeti Osmaniyeye
Hususa Hüsrevi sahib kırane
Şehi âlem Selim bin Beyazid Han
Gaza kılıcı Seyfi âli Osman
Acem Şahu ile ol itti harbi
Kılıcı ile açtı Şark-u garbı
Ann devşirmesiyim ben kemine
Aceb lütfeylemişti ben hezine

Culfûs etti yerine Şeh Süleyman
Ann ahdinde ettim nice hizmet
Olup yeniçeri çektim cefayı
Piyade eyledim nice gazayı

Sâ'i risalenin diğer mısralarında Sinan'ı şöyle anlatır:

**Bu tilmizi habibi piri neccar
Kulun Yusuf bin Abdullah Mimar**

Risalenin mansur kısmında Sinan'ın devşirmeliği ve yeniçeriliği anlatılmaktadır:

«Sultan Selim Han Hazretlerinin zamanı saltanatlarında devşirme gelip şerefi İslâm ve iman ve hizmeti ekâbiri ayan ile müşerref olup merhum ve mağfurinleh Sultan Han Gazi devrinde yeniçeri olup» devşirmeliğini ise; «Bu hakir Sultan Selim Han gülistanı saltanatının devşirmesi olup Kayseri Sancağında iptida oğlan devşirmek ol zamanda vâki olmuştur» denilmektedir. Böylece Sinan'ın Kayseri'nin köylerinden Ağrınasda büyüdüğü kesinleşmektedir. Sayın Profesör Âfet İnan, bir incelemesinde şuna şahit olmuştur; Sinan'ın Ağrınas'taki evinin kapısı Erciyeş Dağının karşısındadır. Sinan, her sabah uyandığı bu dağla karşı karşıya gelmektedir. Henüz yetişme çağındaki Sinan'ın şuur altına Erciyeş'in heybeti sinmiştir; Selimiye Camii'nin kubbe profili ile Erciyeş'in profili karşılaştırıldığında birbirinin aynı olduğu ifade edilmektedir.

Cafer Çelebi'nin «Risâle Mimariye» isimli eserinde Sinan'ın 100 yıldan fazla yaşadığı belirtilmektedir; «100 yıldan ziyade vâki sermayesi ömrünün ekseriyetinin fisebillillâh gaza ve cihada vermiş» olduğunu söylemektedir. Cafer Çelebi'ye göre Sinan, Ser Mimar (Baş Mimar) olmadan önce 26 yıl savaşlara iştirak etmiş, 52 yılda Ser Mimarlık yapmıştır. Osmanlılar zamanında 30 yaşından sonra kemale eriştiği kabul edildiğinden Sinan'ın 108 yaşında öldüğü anlaşılmaktadır.

MİMAR VE MÜHENDİS SİNAN

Tezkeretül Bünyanda Sinan'dan; «Aynı a'yân-ı mühendis» seçkin mühendislerin gözü şeklinde bahsedilmektedir. Sinan'ın bir vakfiyesinde «Öklid-isil asri vel evan «casrın ve zamanın Öklid'i denilmektedir. (Öklid, eski Yunanlıların en büyük matematikçilerinden biridir. Öklid Milattan 320 yıl önce Mısır Kralı Batlamyos zamanında İskenderi'yede matematik ve fizik dersleri vermiştir.)

16. yüzyılda mimarlık ve mühendislik birbirinden ayırılmaz bir cüz'ü idi. Matematikçi iyi bilmeyen resim ve plân yapmasını bilmiyen mimar olamazdı. Bunun için Sinan, önce mühendis sonra mimar olarak vasıflandırılır. Matematikçi iyi bildiği için Öklid'e benzetilmektedir. Sinan'ın mühendisliği hakkındaki yeterli malûmatı, Kâğıthane suyunu İstanbul'a nasıl akıttığını anlatan tezkeresinde; «Canib-i kühinden bir hendek kesüp sahraya yayılan suyu aynı ile ol dereye götürüp, bende çeküp ilm—i hendese tarikince tahtalara lüleler takup kaç lüle tahammülü olduğunu bildikten sonra hemen ol kıyas üzre sair derelerin sebze ve neşvü nemasından hendese terkihiyle yazup padişaha bu veçhile beyan ettim.» demek suretiyle mühendis olduğunu kaydetmektedir. Sinan'ın büyük mühendis olduğunu Sainin «Risale-i Tuhfet-il Mimariye» sinde görüyoruz; Sai bu risalesinde Edirne'deki Sultan Selim Camiini tasvir ederken: «eserin, önce zemininin muayene edildiğini, hesaplarının yapıldığını, plân ve detaylarının çizildiğini sonradan işe başlandığını anlatmaktadır. Matematik bilmiyenin mimar olamayacağını ileri süren Cafer Çelebi Sinan için «Ser Mühendisani-ı cihan ve meşhur-u âfâk-ı devrân Koca Mimar Sinan Ağa» sözlerini söyler ve;

**«Hususâ şöyle bir mimar-ı âkil
Mühendis nev fûnun-u kâmil**

mısralarıyla Sinan'ın mühendisliğini över.

Evliya Çelebi Seyahatnamesinde (Cilt: 1, sayfa: 314) «Camii mimar ve mühendis-i kâmil; İstanbul'da Süleymaniye, Şehzade camileriyle nice su kemerleri inşaa eden Koca Mimar Sinan İbni Abdulmennan Ağanın kâr-i destidir» der.

Sinan'ın Yenibahçe'de yaptığı Kaptan Paşa meşit minaresinin ayrı bir özelliği vardır. Bu minarenin şerefesi yoktur, tepesi kubbe gibidir, sekiz köşeli minare 26 basamaktır. Basamakların rihtı 54, yüksekliği 25 cm. dir. Minarenin üst kısmında penceremsi delikler vardır. Müezzin sesini buralardan duyurur. Sinan bu minareye bulduğu bir tılsımı yerleştirmiştir; ezan okunduğu zaman nağmeler sanki gökden dökülürmüş gibi bütün çevresine yayılır. İşte Sinan bundan yüzlerce yıl önce taşlarla hoparlör yapmış ve tatbik etmiştir.

Sinan vakfiyelerinde önemli şartlar ileri sürmüştür. Gelir vakıflarını eserle-

rinin yararına çalışmasını temin etmiş bu yüzden binleri aşkın eserleri bugüne değin sürüp gelmiştir.

TÜRBESİ

380 yıl önce ebedi hayata göçen Sinan'ın Mimar Sinan Caddesinde muhteşem ve bakımlı bir kabri vardır. Caddeye bakan büyük pencerenin üst kısmına Sai'nin 15 mısralık kitabesi kazılmıştır;

«Ey iden bir iki gün dünya sarayında mekân,
Cay-i âsâyiş değildir, âdeme milk-i cihan.
Han Süleymana olup mimar bu merdi güzin
Yaptı bir camii verir Firdevsi âlâdan nişan.
Emri şahile kulup su yollarına ihtimam
Hızır olup abıhayatı âlemde kıldı revan,
Çekmece cisrine bir tâbi müallâ çekdi kim,
Aynıdır âyinei devranda şekli kehkeşan
Kıldı dört yüzden ziyade mescidi âli bina
Yaptı seksen yerde cami bu azizi kârdan
Yüzden artuk, ömür sürdü akîbet kıldı vefat
Yattığı yeri Hüda kulsın anın bağı cihan
Rihletinün Sai-i dâi didi tarihini
Giçdi bu demde cihandan piri Mimar Sinan
Ruh için fatiha ihсан ide pür civan.

CAMİLER

Ey camiler!
Siz
Güzelliğinizi
Neden göstermezsiniz
Birden?
Ey camiler!
İlk gördüğümde
Sadece göz alırdınız.
Günler mi katar güzelliğinize,
Ey camiler!
Bir sihir var elbet
Eksilmez, artar büyünüz.
Olur mu böyle yenilik!
Gün gün artsın
Şaşırsın insanı?
Her yönden bir ayrı görünüş,
Dört yanını bu kentin
Siz sarmışsınız,
Nereye gitsem peşimden yürürsünüz.
Bir açlık geldi bana
Minareleri, kubbeleri içmekteyim.
Tutkunum yüce nazlı duruşunuza
Kendime bıksam derim
Gayrı bu camilerden

Oysaki ömrüm boyunca
Karşınıza dikilip dursam da
Kıracak gibi değilim.
Bilmem gönül mü kaptırdım!
Doğrusu sizden gayrı nesne
Görmez oldum bu kentte.
Takılır kalır gözüm
Evde, gezmede, yolda, sokakta
Bir gün derlerse hatta
Sizi görmek için binilir vapura
İnanın yalan değil.
Bilirsiniz nedir bağnazı aşkın
Nerdeyse bütün gözleri kiskanacağıım.
Kanmışım ancak
Hepimiz tutkunuz
Dinlenir gözler üstünüzde
Kara tutmaz yüzünüz
Her sabah günle beraber
Gökyüzüne süzülürsünüz.
Düşünülemez sızsız
Ne bu kent ne de biz
Güzelim camiler.

KIBRISLI